

Когнитивни приступи праву (Legal Reasoning – A Cognitive Approach to the Law).

Сваки од ових томова заслужује много више од ове белешке – најпре, уобичајене мање-више исцрпне приказе, а потом и озбиљна критичка разматрања, од којих ће нека сигурно превазилазити оквири и најамбициознијих критичких приказа – и бар ових првих пет теоријских томова ове огромне *Расправе о филозофији права и ојшшој јуриспруденцији* ће то засигурно и добити – понешто од тога можда и у овом часопису.

Јасминка Хасанбеговић

Thomas Fleiner, Lidija R. Basta Fleiner
Allgemeine Staatslehre – Über die konstitutionelle Demokratie in einer multikulturellen globalisierten Welt
(dritte vollständig überarbeitete und erweiterte Auflage, die erste und zweite Auflage sind unter Mitarbeit von Peter Hänni erschienen, Berlin/Heidelberg/New York, Springer, 2004, SS. LXXII+674)

Један примерак ове књиге је коауторкин поклон Библиотеци Правног факултета Универзитета у Београду и то је непосредан повод за ову белешку. Желимо да подстакнемо ауторе и, уопште, власнике књига и другог потенцијалног библиотечког материјала, без обзира на то да ли су наши бивши, садашњи или будући студенти, да ли су на било који начин сарађивали с Факултетом (радили, студирали, дипломирали, магистрирали или докторирали, држали предавања, учествовали на научним и стручним скуповима, објављивали у факултетском часопису, користили факултетску библиотеку, учили у факултетским читаоницама итд. и сл.), без обзира на то да ли им из било ког разлога наш факултет лежи на срцу или не – већ можда „само“ поштују Факултет као институцију необично дугог трајања и за европске и светске, а камоли за балканске и српске прилике, и желе да се оно што су објавили, односно оно објављено што поседују, нађе на престижном правом месту, у једној од и сад најбогатијих, а негда несумњиво најбогатијој и најбољој стручној библиотеци на Балкану, Библиотеци Правног факултета Универзитета у Београду. Желимо, пре свега, да подсетимо и подстакнемо ону врсту прилично заборављеног и запостављеног даривања које је нормално у грађанском друштву, па и у грађанској Србији. Грађанскост – као и отменост – обавезује, између осталог, и на одређена давања и даривања, која право грађанство чини уредно и с радошћу.

Наслов књиге Томаса Флајнера и Лидије Басте Флајнер – *Allgemeine Staatslehre* – у немачкој стручној литератури одавно је уобичајен, али и изразито нијансирано вишезначан. Довољно је бацити поглед на одредницу *Staatslehre* у било ком стручном речнику односно енциклопедији, нпр. у *Историјском речнику филозофије* (*Historisches Wörterbuch der Philosophie*), где се у десетом тому као синоними односно основна значења тог израза наводе *Staatswissenschaft[en]*, *Staatsphilosophie*, *Staatstheorie*. Овоме ваља још додати да има оних (попут у овој рубрици помињаног Патара) који сматрају да је на енглеском за немачку реч *Lehre* у овом значењу најбољи еквивалент *doctrine*. Дакле, потенцијални будући преводилац може се већ поводом наслова наћи „бар“ у „квинтилими“: *Ойшіїе учење о држави* или *Ойшіїа/е наука/е о држави* или *Ойшіїа филозофија државе* или *Ойшіїа теорија државе* или *Ойшіїа доктрина о држави*. Неће му много помоћи ни сами аутори односно оно што су о свом учењу (теорији, филозофији, науци, доктрини) о држави они сами написали.

Ипак, аутори су о једном изричито: док су досадашња општа учења о држави вишеструко евроцентрична, ово – по ауторском саморазумевању – то није, не треба, не сме и не може да буде, јер „[у] глобализованом светском поретку не може се више заступати учење о држави створено из евроцентричне културе мишљења.“ И утолико је бар један аспект *ойшіїосіїи* овог општег учења о држави изреком одређен (додуше, као интенција аутора, о чијој ће остварености и остваривости тек судити критичари).

Но, општост општег учења о држави има, наравно, и друге аспекте и зависи, између осталог, можда понајпре од самог поимања државе. А када је о поимању државе реч, ту се од самог почетка осећа и види колебање аутора, које води неодређености и противречности. (Та неодређеност и противречност ученом и добронамерном читаоцу, истина, не сметају, али ова књига, чини нам се, није намењена искључиво – чак ни првенствено (!) – ученима, већ, напротив, неукима тј. студентима.) Тако, књига почиње, после апсолутно првог поднаслова – *Држава, геїте йросвейїїељсїїва* – овим речима: „Данашња држава је настала из европске модерне. Она је дете европског просветитељства. Ношене комерцијалним интересом и оправдаване мисионарском идејом, европске су државе од XVII до XX века своју идеју државе колонизацијом пренеле на цео свет.“ Ако је држава дете (европског) просветитељства, настало из (европске) модерне, има ли државе пре просветитељства и пре модерне? Није ли онда модерна држава плеоназам, а пре(д)модерна држава *contradictio in adiecto*? Или пак речено (дете просветитељства, настало из европске модерне) не важи за сваку – готово ни за једну премодерну – већ само за *модерну* државу? Али онда, у ком смислу је *ойшіїе* ово, у овој књизи садржано *ойшіїе*

учење о држави? (Ово су, наравно, само варијације од XVI в. надаље добро познатих питања у филозофији, теорији, науци и сл. – шта је држава, када настаје, постоји ли нешто као античка или средњовековна држава и др. – на која до данас у тој истој науци нема јединствених одговора.)

Успут, ако овако стоје ствари с просветитељством и европском модерном, с једне стране, и с државом уопште, било којом државом, или пак само с модерном државом – свеједно, с друге стране, онда је евроцентрички приступ држави нужан и неизбежан (скоро као судбина) да бисмо објаснили тај феномен и проблеме које с њим у вези данас имамо (што, наравно, не значи да се и решења тих проблема морају налазити само на том мисаоном хоризонту). Но, одговор на питање да ли је евроцентричност теоријског приступа држави „судбина“ – далеко превазилази оквире ове белешке.

Ипак, ако сте помислили да се првим поднасловом и текстом који следи аутори опредељују за став да је држава феномен европске модерне и просветитељства, поколебаће вас текст испод другог поднасловова – *Убрзане промене карџе свеиџа* – који се налази одмах испод, на тој истој, првој страни књиге. Тај текст вреди навести и зато што врло лепо илуструје изузетно занимљив начин излагања: „Када се погледа на карту света и у уставну историју држава, може се с чуђењем установити да од више него неких 194 признате државе само 14 може погледати уназад на свој непрекинати 200-годишњи развој националне државе. Од 660. године пре Хр., када је Јапан по први пут изградио политичко јединство, све до Декларације о независности Сједињених Америчких Држава из 1776. године, просечно је тек сваких 175 година стварана једна нова држава. А у XIX в. је једна нова држава настајала сваке четири године. И док је у првој половини XX в. сваких 18 месеци нека нова држава желела пуни суверенитет и међународно признање, то исто се у другој половини XX в., све до 1993. године, дешавало сваких пет месеци. Од Другог светског рата укупно је 105 нових држава придошлица у међународну заједницу.“

Сада је јасно да аутори ту имају шире поимање државе: држава је и феномен премодерне (а не само /европске/ модерне) и, грубо се шалећи (управо на рачун евроцентричности), могло би се такође рећи, држава је и чедо непросвећености (а не само /европског/ просветитељства). Јер иначе, *оно* што је од 660. године пре Хр. до 1776. године (дакле, скоро два и по миленијума) настајало на простору од Јапана до САД у просеку сваких 175 година, аутори не би називали државом односно државама, а њих је у том времену на том простору – према параметрима самих аутора и простом рачуну – четрнаестак (наравно, без САД, које спадају у

модерну просветитељску причу). А у тих четрнаестак држава вероватно спада и српска средњовековна држава, која у оном ужем поимању државе уопште и није држава (ни у Душаново време).

Но, опет успут, пример Јапана је у тексту наших аутора вишеструко значајан: не само као доказ ширег поимања државе него и неевроцентричности овог општег учења о држави (јер, у противном, древни Јапан не би био држава, а модерни Јапан би као држава морао и могао бити схваћен једино као чедо европског просветитељства, настало из европске модерне */sic!/)* .

И када сте помислили да се аутори опредељују за ово шире поимање државе, које обухвата и модерну и премодерну (античку и средњовековну) државу, и да је њихово опште учење о држави опште и у том смислу, преварили сте се. Опште учење о држави из наслова и из садржине ове књиге није опште, или бар није опште у том смислу. Опште учење о држави, у овој књизи је опште учење („само“) о модерној држави. То – истина, само на неки начин – потврђује и поднаслов *О конституционалној демократији у мултикултурном глобализованом свету*. Јер, уставних демократија (као и устава) било је и у премодерном свету, али конституционализам? Ако на ово питање одговорите „не“, збуните вас када видите да аутори говоре о модерном конституционализму, који *eo ipso* подразумева да постоји и онај премодерни. Уосталом, било је у оном премодерном свету и мултикултуралности и глобализације (или бар покушаја „глобализације“ ондашњег света), али они нису предмет ове књиге.

На крају крајева, да бисте сазнали шта је опште учење о држави по схватању ових аутора, читајте ову занимљиву и лепо писану књигу. Она је, чини се, намењена студентима, али судећи по обиму, пре свих оних радозналим и амбициозним (или, просто, швајцарским студентима). На радост студентске већине (можда опет само из српског угла), нема фуснота (стручњаци ће жаљити – било зарад лакшег оштрења аргумената, било зарад удобности коришћења односно преписивања), али акрибичности не недостаје (сви класици од антике до краја XX в. /и не само они/ крајње су прецизно навођени – наравно, пре свих за немачког читаоца). Штета је што за поређење немамо прво и друго издање ове књиге. Но, у једном науку аутори су, чини се, несумњиво успели: Ова књига је за сваког подстицајна лектира. То значи да она (независно од повода ове белешке) садржи и дубље разлоге да се о њој пише.

Јасминка Хасанбеговић